

POVRATAK PROGNAKNIKA U NJIHOV ZAVIČAJ I ULOGA CRKVE

DR. ADALBERT REBIĆ

Ured za prognanike i izbjeglice Vlade Republike Hrvatske izradio je program povratka prognanika u njihov zavičaj još krajem travnja 1992. godine koji je početkom svibnja prihvatila Vlada i Hrvatski sabor. Tada se još uvijek nalazilo na području Republike Hrvatske oko 247.000 prognanika (povrh toga oko 100.000 u inozemstvu). Primijetili smo da su se tijekom ožujka i travnja mnogi prognanici vraćali u svoje domove, pa makar oni bili ponekad i prilično oštećeni. Računali su na pomoć šireg društva, osobito na kredite.

Ured za prognanike i izbjeglice, osnovan 22. studenoga 1991. godine, imao je, među ostalim, i poseban zadatak da organizira postupni i sigurni povratak u ona naselja u koja je povratak bio moguć u vrijeme kad su neposredna ratna zbivanja bila završila na širem dijelu Republike Hrvatske. Uredbom o Uredu za prognanike i izbjeglice (NN 64/91) i Uredbom o statusu prognanika i izbjeglica Uredu je stavljeno u zadatak da osigura sve uvjete koji su u njegovoj nadležnosti za povratak.

Na teritoriju Republike Hrvatske srbočetničke i snage JNA razarale su tijekom 1991. godine hrvatska sela, gradove, domove, crkve i industrijska postrojenja. Jedna od posljedica tog krvavog i okrutnog rata bili su prognanici i okupirana područja. Prognanici su smješteni u hotele, druge turističke objekte, u ustanove socijalne skrbi, u barake građevinskih poduzeća za smještaj radnika, u odmarališta, u obitelji i slično. Hrvatski je narod u cjelini iskazao prema prognanicima najviši stupanj humanosti i solidarnosti. Najveći broj prognanika u Republici Hrvatskoj iznosio je 17. siječnja 1992. više od 718.000 prognanika, što je bilo 15 posto ukupnog pučanstva Republike Hrvatske. Već 22. travnja 1992. godine, pri završetku registracije prognanika, u Republici Hrvatskoj je bilo još 247.278 prognanika i oko 100.000 u inozemstvu. Trenutačno ima oko 216.000 prognanika (6 posto pučanstva Republike Hrvatske) i nekoliko desetaka tisuća koji su zadržali prava prognanika ali se već nalaze u svojim domovima ili u njih povremeno odlaze da ih poprave i osposobe za stanovanje.

Republika Hrvatska inicirala je i svestrano podržavala internacionalizaciju jugoslavenske krize opredijelivši se za razdruživanje Jugoslavije i za rješenje

spornih političkih pitanja mirnim putem, na temelju dogovora. Zato je pristala na prisutnost mirovnih snaga Ujedinjenih naroda (UNPROFOR).

Temeljni ciljevi UNPROFOR-a bili su

- zaštititi granicu,
- omogućiti povratak prognanika i izbjeglica u njihove domove,
- prisiliti tzv. Jugoslavensku armiju na povlačenje i razoružati četnike i druge naoružane postrojbe na okupiranim područjima.

UNPROFOR, nadalje, ima zadatak:

- odrediti pravni poredak na područjima pod zaštitom mirovnih snaga Ujedinjenih naroda (UNPA),
- štiti područja Osijek, Vinkovci, Novska i Nova Gradiška i drugo.

Budući da UNPROFOR nije ispunio sve svoje zadatke po planu i po dogovoru, povratak prognanika nije bilo moguće ostvariti u vremenskom roku koji smo inače predvidjeli.

Povratak prognanika i izbjeglica

Ured za prognanike i izbjeglice ima od Vlade zadatak da zajedno s Ministarstvom rada i socijalne skrbi, s Ministarstvom obrane, s Ministarstvom unutarnjih poslova, s Uredom za veze s UNPROFOR-om i s drugim nadležnim organizacijama planira, usmjerava, nadzire i potiče povratak prognanika i izbjeglica u njihove domove. U taj proces trebaju se uključiti i mjesne vlasti, prognanci, vjerske zajednice, dobrotvorne humanitarne organizacije i druge zainteresirane strane.

Temeljna načela povratka prognanika i izbjeglica su dobrovoljna odluka osobe da se vrati u svoje prijašnje prebivalište te jamstvo potpune sigurnosti i pružanje najhitnije i najosnovnije pomoći u organizaciji brzog povratka. Pri organizaciji povratka prognanika i izbjeglica vodimo računa o psihosocijalnoj prilagodbi povratnika, ovisno o traumama kroz koje su do sada prolazili. Pri tome pružamo posebnu pozornost ugroženim skupinama povratnika: djeci, trudnicama i ženama s maloljetnom djecom, starijim osobama, bolesnima i nemoćnima te invalidima.

Povratak prognanika i izbjeglica je prvi, hitan i prvenstven dio cjelokupnog Programa obnove Republike Hrvatske, nakon čega će se nastaviti širi Program obnove i razvoja Republike Hrvatske.

Glavni tajnik UN imenovao je Visoki komesarijat UN za izbjeglice (UNHCR) glavnim koordinatorom procesa povratka prognanika i izbjeglica, koji će sudjelovati u organizaciji, provedbi i praćenju te koordinirati svu humanitarnu pomoć od drugih specijaliziranih humanitarnih agencija UN u tom pro-

cesu. Očekuje se također i uključivanje i pomoć drugih međuvladinih i nevladinih humanitarnih organizacija, kao i pomoć drugih država Europske zajednice.

Sigurnosni uvjeti povratka prognanika i izbjeglica

Povratak prognanika ovisi o sigurnosnim uvjetima, prema kojima razlikujemo 3 tipa područja:

1.– područja s potpunom sigurnošću koja se nalaze pod potpunom kontrolom hrvatskih vlasti.

Povratak u ta područja odavno je moguć i u njih su se vratili gotovo svi prognanici i izbjeglice (možda su još neki ostali u inozemstvu ali većina iz nekih drugih razloga, npr. ekonomskih).

2.– područja u blizini bojišnice, također pod kontrolom hrvatskih vlasti.

I tu je povratak odavno moguć. Povratak je uvjetovan razrušenošću njihovih domova. I na ta područja se većina prognanih već vratila. Nisu se mogli vratiti oni čiji su domovi potpunoma srušeni ili se nalaze na samoj demarkacijskoj crti gdje je još uvijek opasno živjeti zbog blizine srbočetničkih vojnih snaga. Dugo se moralo čekati na to da se ta područja raščiste od mina. Taj je postupak uglavnom dovršen, premda još ima područja koja su zbog mina opasna.

3.– okupirana područja na kojima se nalaze Mirovne snage Ujedinjenih naroda (UNPROFOR).

U ta će područja povratak biti moguć kad se razoražaju četničke oružane snage i mjesni srpski teroristički zdrugevi, uspostavi potpuna kontrola tog područja od UNPROFOR-a, uz organizaciju mjesnih policijskih snaga, sukladno proporciji nacionalnog sastava stanovništva iz 1981. godine te kada odu nasilno useljeni Srbi u hrvatske kuće.

O svim navedenim procesima povratka hrvatske će se vlasti dogovoriti s predstavnicima Mirovnih snaga UN i UNHCR.

Stupanj razrušenosti pojedinoga područja povratka

Povratak prognanika uvelike ovisi i o stupnju razrušenosti pojedinog područja. Zadaća je Agencije za obnovu i drugih sličnih ustanova u Hrvatskoj da obnove razrušene domove i da izgrade potreban broj stambenih objekata.

Zdravstvenu zaštitu organizirat će Ministarstvo zdravstva, školstvo Ministarstvo prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske.

Uloga Crkve u povratku prognanika

Dakako, u proces povratka je na poseban način uključena i Crkva. Uz liječnika i ostalo zdravstveno osoblje, uz učitelja i nastavnike, uz policajce i djelatnike mjesne administracije uključeni su na poseban način župnici, redovnice i ljudi aktivni u župskim vijećima.

Crkva je duhovna sila i pokretač mnogih zbivanja u društvu. Crkva se na našem prostoru, usred ratnih zbivanja, vrlo brzo i vrlo učinkovito uključila u pomaganje prognanicima i izbjeglicama. U ovom Hrvatskoj nametnutom ratu Crkva je svojim Caritasom pružila izvanrednu pomoć prognanicima i izbjeglicama. Bez te djelatnosti bili bismo u znatno težoj situaciji. Organiziravši karitativnu djelatnost po svim župama, Crkva je mogla priskočiti u pomoć svim prognanicima koji su bili pod njezinim isključivim utjecajem.

Organiziravši pastoralnu djelatnost za prognanike izvan njihovih naselja, u tuđini, u novim mjestima, u novim domovima, Crkva je bila blizu svojim prognanicima i pratila ih je u stopu. U tome su se isticala osobito neke župske zajednice koje su prihvatile prognane župnike i omogućile im u svojoj sredini, u svojoj crkvi, obavljanje obreda, sastanke i dijeljenje humanitarne pomoći prognanicima i izbjeglicama. Zahvaljujući snalažljivosti nekih duhovnika i pomoći šire zajednice, osobito Ureda za prognanike i izbjeglice i centara za socijalni rad, nastojalo se ljude smjestiti zajedno po njihovoj geografskoj pripadnosti. Tu je Crkva odmah vidjela šansu: župnici su skupljali svoje vjernike na nedjeljnu misu u određenoj crkvi. Na taj način duhovnici su držali, koliko je to bilo moguće, narod jedne župe ili jednog kraja na okupu. Često im je to euharistijsko sastajalište, uz centar za socijalni rad, bilo jedino mjesto gdje su mogli dobiti neke informacije, neku pomoć i slično.

Međutim, nipošto se ne možemo pomiriti s činjenicom da prognanici i izbjeglice ostanu trajno ondje gdje su našli utočište, protjerani od krvničke srbofašističke ruke. Prognanici najprije, a onda i svi izbjeglice trebaju natrag u svoj stari kraj. Uostalom, to je iskonska čežnja svih protjeranih osoba.

Kao što su duhovnici, sestre i angažirani laici pratili protjerane u njihovu izgnanstvu, tako ih trebaju pratiti na njihovu povratku u stari zavičaj. Iznad svega, trebaju stalno podržavati ljubav prema njihovu domu, pa makar bio pretvoren u zgarište. Dom svoj protjerani ne smiju nikada zaboraviti. U propovijedima, u katehezama, u svakodnevnom dodiru s prognanim vjericima duhovnici neka posežu za starozavjetnim iskustvom izbjeglištva (npr. babilonsko izgnanstvo). Neka im odzvanjaju u ušima riječi psalmista: "Nek se osuši desnica moja, Jeruzaleme, ako tebe zaboravim! Nek mi se jezik za nepce prilijepi ako spomen tvoj smetnem ja ikada, ako ne stavim Jeruzalem vrh svake radosti svoje!" (Ps 137,5-6). Židove je strastvena ljubav prema Jeruzalemu držala i održala i omogućila im povratak u njihovu drevnu domovinu. Oni se odvajkada pozdravljaju riječima "Bašanah haba'ah birušalajim!" što znači "Slijedeće godine u Jeruzalemu!" Zašto se ne bismo i mi pozdravljali: ne "Slijedeće godine u Vukovaru, u Iloku, u Belom Manastiru, u Petrinji, u Kninu..." nego "Ove godine u Vukovaru, u Iloku, u Belom Manastiru, u Petrinji, u Kninu..."

Duhovnici su među prvima pozvani da svoje prognane vjernike pripremaju na povratak. Povratak se priprema onog trenutka kad je započelo progonoštvo.

Prognanici se ne mogu vratiti sami, bez odgovornih ljudi, bez vođa, bez pokretača, bez onih koji će pripremiti sve za povratak u napuštenim i razrušenim selima.

Prvo što treba u mjestu povratka ljudima osigurati jest crkva. Ona je prva stradala, ona mora biti prva obnovljena, obnovljena barem u mjeri da se u njoj i oko nje ljudi mogu sastajati. Ona mora biti duhovno središte povratnika. Ona i kao ruševina mora privlačiti ljude natrag. Tu su se oni krstili, prvu pričest primili, tu su bili mnogi firmani, tu su se mnogi vjenčali. Uz crkvu kao prostor svakoga od nas nešto veže. Dakako, ne želim time nipošto umanjiti važnost i drugih mjesta kao što su škola, općina, dom zdravlja...

Stoga, među prvima koji će ići u mjesto povratka bit će svećenici, časne sestre i angažirani laici. S njima će biti liječnik, učitelj, predsjednik općine, policajac... Svećenik je vođa naroda, dakako duhovni vođa, htio to on ili ne, bio on toga svjestan ili ne... Kao vjerski vođa on ima preduvjet i mogućnost da pokreće mase. On treba kao prvi pokrenuti narod na povratak, kad se osiguraju svi uvjeti i sve mjere sigurnosti u mjestu povratka.

Svećenik i crkva, osoba i prostor, u povratku imaju važnu ulogu.

Svećenik, osim toga, ulijeva narodu određenu sigurnost i pouzdanje. Ako se on vratio, i drugi će se vratiti.

Povratnicima treba u mjestu povratka osigurati Riječ Božju, euharistiju, vjeronauk za djecu. U obzoru takve duhovnosti narod će se osjećati sigurnije.

Međutim, to neće biti dosta. Duhovnik će svojemu narodu koji se tek vratio u svoje staro mjesto, sada srušeno, morati pomoći i u materijalnom pogledu. Duhovnici u suradnji s Crkvom imaju velike mogućnosti glede ustrojstva karitativne djelatnosti. Među prvim brigama župnika mora biti osnivanje i ustrojavanje župskog caritasa: tu trebaju siromašni dobiti pomoć. Crkva danas u tom pogledu ima velike mogućnosti. Preko Crkve vjernici s bogatog Zapada mogu osiguravati povratnicima veliku materijalnu pomoć za sve vrijeme dok se povratnici sami ne osiguraju plodovima svojega rada. Za to treba određeno vrijeme, barem pola godine, ako ne i više. U materijalnom pogledu župnik ima različite mogućnosti: osim dijeljenja hrane i odjeće, može pomoću domaćih i inozemnih dobrotvora pomoći ljudima obnavljati kuće (crijep, drvo, prozori, stakla, pokućstvo...). Neka iskustva, hvala Bogu, već imamo. Podsjetimo se što je sve u ime Caritasa, dakle i Crkve, učinjeno u Pakracu, u Lipiku, u Sisku, u Maloj Gorici itd. Ne treba misliti samo na crkvu i kapelicu nego i na obnovu dječjeg vrtića, doma zdravlja, škole... Istina, za te zgrade su drugi (socijalni radnici, liječnici, učitelji) odgovorni. Međutim, zar nisu svi oni Crkva, živa i životvorna Crkva? Župnik treba biti duša sveg življenja u jednom mjestu. Ako se to tiče života u mirno vrijeme, onda se to tiče još više života u ratnim vremenima, u vremenima obnove... U mnogim će mjestima brzina obnove ovisiti i o mjesnom župniku, odnosno o njegovoj suradnji s mjesnim vlastima i sa svim mjesnim odgovornim čimbenicima.

Duhovnici imaju značajnu ulogu u povratku i zato što obično oni imaju sve podatke o svojim mještanima, župljanima: gdje se nalaze, jesu li spremni odmah na povratak... Oni, nadalje, imaju velik ugled i pred strancima. Imat će velik ugled i pred odgovornim osobama u UNPROFOR-u. Uostalom, mnogi su od njih katolici, pa već kao takvi poštuju na poseban način duhovnika. Njemu će

prije i više vjerovati. Duhovnici mogu biti spona između mjesnih vlasti, policije i predstavnika Ujedinjenih naroda (UNPROFOR). Uostalom, među vojnicima UNPROFOR-a ima i duhovnih osoba (vojni svećenici). Zašto ne iskoristiti tu šansu? Mnoge su se granice u Europi, a i u svijetu, krojile i mjerile upravo prema svjedočenjima crkvenih ljudi.

Eto, to je nekoliko elemenata uloge Crkve u ostvarivanju povratka prognanika njihovim domovima. Sigurno ima i drugih.

Summary

The subject of this article is the return of displaced persons to their homes which they were expelled from by the Serbs and the role of the Church in re-establishing of displaced persons and their houses.

At the beginning, the situation of displaced persons is being described, and afterwards there is a brief description of the role of UNPROFOR. Some of the main purposes of UNPROFOR are expelling of the Yugoslav National Army (JNA) and all of the soldiers, who arrived to Croatia from Serbia and Bosnia, disarmament of Serbian terrorists and re-establishing of the Croatian sovereignty and public order on the occupied territories of Croatia, as well as facilitation of the return of displaced persons regardless their nationality and religion.

Conditions of the return (rebuilding and rehabilitation of houses, schools, and churches, re-establishing of the local political and social structures of the communities on the occupied territories) are also described in the article.

In all this, role of the Church, of the parish priest is being stressed (reconciliation among Croats and Serbs and peaceful coexistence).